

УДК 930.85:341.16

Покоłodна Марія Миколаївна

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму і готельного господарства
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова*

Pokolodna Mariia

*PhD in Geography Science, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Tourism and Hospitality
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Смаль Анастасія Михайлівна

*магістр
Харківського національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова*

Smal Anastasiia

*Master of the
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Яцюк Микола Володимирович

*кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії і культурології
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

Yatsiuk Mykola

*PhD in History, Associate Professor,
Head of the Department of History and Cultural Studies
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

**ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
УКРАЇНИ ДЛЯ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА ЕКСКУРСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБЪЕКТОВ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ
УКРАИНЫ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА И
ЭКСКУРСИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

**USE OF CULTURAL HERITAGE OBJECTS OF UKRAINE FOR
TOURISM DEVELOPMENT AND EXCURSION ACTIVITIES**

Анотація. Україна має значний потенціал об'єктів культурної спадщини різного характеру, з різним ступенем задіяності і раціональності використання у туристсько-екскурсійній діяльності, що потребує дослідження та узагальнення накопиченого досвіду. В Україні термін культурна спадщина позначає всю сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини. На теперішній час в даних реєстрах містяться в числі об'єктів національного значення – 1155, а місцевого значення - 13931 об'єкт. За кількістю пам'яток національного значення в п'ятірку лідерів попадають АР Крим, місто Київ, Чернігівська, Закарпатська та Черкаська області. Натомість по кількості пам'яток місцевого значення лідирують Дніпропетровська Сумська, Харківська Полтавська та Одеська області. До Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України внесено 47 елементів. Всі об'єкти можуть мати різні статуси: місцевого, державного/національного та міжнародного значення. Останній статус об'єктів підтверджується і надається ЮНЕСКО та описаний в Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, до якої приєдналася і Україна. З цього часу в державі даний статус мають лише 6 об'єктів культурної, 1 природної і 4 нематеріальної спадщини. Проведене порівняння кількості об'єктів занесених до Списку всесвітньої спадщини

ЮНЕСКО в Україні з іншими державами Європи. Проведений аналіз рівня використання цих об'єктів для цілей розвитку туризму та екскурсійної діяльності. Спектр використання об'єктів культурної спадщини є певним чином обмежений, і обумовлюється прийнятими нормами законодавства, зокрема в Україні це Закон «Про охорону культурної спадщини», який регулює використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, утримання та використання пам'яток, екскурсійне відвідування пам'яток, а також визначає напрями можливого використання пам'яток. Серед найбільш дієвих для розвитку туризму та екскурсійної діяльності автори визначають музеєфікацію та пристосування. На основі проведеного аналізу авторами пропонується ряд універсальних пропозицій, щодо інтенсифікації залучення об'єктів культурної спадщини для цілей розвитку туризму та екскурсійної діяльності.

Ключові слова: *екскурсійна діяльність, культурна спадщина, нематеріальна культурна спадщина, природна культурна спадщина, Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, туризм.*

Анотація. *Украина имеет значительный потенциал объектов культурного наследия разного характера, с разной степенью задействованности и рациональности использования в туристско-экскурсионной деятельности, что требует исследования и обобщения накопленного опыта. В Украине термин культурное наследие обозначает всю совокупность унаследованных человечеством от предыдущих поколений объектов культурного наследия. В настоящее время в данных реестрах содержатся в числе объектов национального значения – 1155, а местного значения – 13931 объект. По количеству памятников национального значения в пятерку лидеров попадают АР Крым, Киев, Черниговская, Закарпатская и Черкасская области. По количеству памятников местного значения лидируют Днепропетровская Сумская,*

Харьковская Полтавская и Одесская области. В Национальный перечень элементов нематериального культурного наследия Украины внесено 47 элементов. Все объекты могут иметь разные статусы: местного, государственного/национального и международного значения. Последний статус объектов подтверждается и предоставляется ЮНЕСКО и описан в Конвенции об охране всемирного культурного и природного наследия, к которой присоединилась и Украина. С этого времени в государстве данный статус имеют только 6 объектов культурного, 1 природного и 4 нематериального наследия. Проведено сравнение количества объектов, занесенных в Список всемирного наследия ЮНЕСКО в Украине с другими государствами Европы. Проведен анализ уровня использования этих объектов для целей развития туризма и экскурсионной деятельности. Спектр использования объектов культурного наследия определенным образом ограничен, и обуславливается принятыми нормами законодательства, в частности в Украине это Закон «Об охране культурного наследия», регулирующий использование объектов культурного наследия в общественной жизни, содержание и использование памятников, экскурсионное посещение достопримечательностей, а также определяет направления возможного использования достопримечательностей. Среди наиболее действенных для развития туризма и экскурсионной деятельности авторы определяют музеефикацию и приспособление. На основе проведенного анализа авторами предлагается ряд универсальных предложений по интенсификации привлечения объектов культурного наследия для целей развития туризма и экскурсионной деятельности.

Ключевые слова: *экскурсионная деятельность, культурное наследие, нематериальное культурное наследие, природное культурное наследие, Список всемирного наследия ЮНЕСКО, туризм.*

Summary. *Ukraine has a significant potential of cultural heritage objects of various nature, with varying degrees of involvement and rationality of use in tourism and excursion activities, which requires research and generalization of the accumulated experience. In Ukraine, the term cultural heritage refers to the entire set of cultural heritage objects inherited by humanity from previous generations. Currently, these registers include 1,155 objects of national significance and 13,931 objects of local significance. In terms of the number of monuments of national importance, the AR of Crimea, the city of Kyiv, Chernihiv, Zakarpattia, and Cherkasy regions are among the top five. On the other hand, Dnipropetrovsk Sumy, Kharkiv Poltava, and Odesa regions are leading in terms of the number of monuments of local importance. 47 elements have been added to the National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine. All objects can have different statuses: local, state/national and international. The latest status of the objects is confirmed and provided by UNESCO and described in the Convention on the Protection of World Cultural and Natural Heritage, to which Ukraine has joined. Since then, only 6 objects of cultural, 1 natural and 4 intangible heritage have this status in the state. A comparison was made of the number of objects included in the UNESCO World Heritage List in Ukraine with other European countries. An analysis of the level of use of these objects for the purposes of tourism development and excursion activities was carried out. The range of use of cultural heritage objects is limited in a certain way and is determined by the adopted legislation, in particular in Ukraine it is the Law "On the Protection of Cultural Heritage", which regulates the use of cultural heritage objects in public life, maintenance and use of monuments, sightseeing visiting sights, and also determines directions of possible use of sights. Among the most effective for the development of tourism and excursion activities, the authors identify museification and adaptation. Based on the analysis, the authors offer a number of universal proposals for the intensification of the attraction of cultural heritage objects for the purposes of tourism development and excursion activities.*

Key words: *sightseeing activities, cultural heritage, intangible cultural heritage, natural cultural heritage, UNESCO World Heritage List, tourism.*

Постановка проблеми. Багатий та різноманітний потенціал об'єктів культурної спадщини є запорукою розвитку туризму та екскурсійної діяльності в дестинації, ще більшої їх інтенсивності варто очікувати якщо ця спадщина має певний статус, як наприклад, об'єктів національного або всесвітнього значення, зокрема об'єкти визнані ЮНЕСКО. Проте, як показує практика одного статусу недостатньо, адже такі об'єкти потребують і правильного представлення та просування, належного облаштування та організації/упорядкування для туристсько-екскурсійних цілей, що в кінцевому варіанті дозволяє налагодити раціональну експлуатацію конкретного об'єкту без нанесення йому шкоди так і досягти певних комерційних цілей. Україна має значний потенціал об'єктів культурної спадщини різного характеру, з різним ступенем задіяності і раціональності використання у туристсько-екскурсійній діяльності, що потребує дослідження та узагальнення накопиченого досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблематиці використання об'єктів культурної, природно та нематеріальної спадщини різних рівні присвячене доволі широке коло робіт в яких висвітлені як загальні так і більш вузькі питання цієї теми. Загальні питання використання культурно-історичної спадщини для цілей розвитку туристичної галузі досліджувалися в численних працях таких науковців – Бережної Ю.М., Сагайдак В. [1], Бейдик О. О., Сировець С. Ю., Зяблова А. О. [2], Донцова О.О., Трюхан М.О. [3]. Окремі питання щодо використання культурної спадщини також знайшли відображення і численних працях і дослідженнях українських і закордонних вчених. Зокрема, Дутчак О.І. досліджує перспективи використання нематеріальної культурна спадщина ЮНЕСКО в індустрії

туризму [4]; Гаврилюк А. пропонує визначати атрактивність нематеріальної культурної спадщини України [5]. Руденко Л.Г., Поливач К.А. висвітлюють окремі аспекти картографування природної спадщини України [6]. Яценко В. С. розглядає окремі питання популяризації об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО [7]. Зараховський О.Є. – описав географічні аспекти розміщення об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО [8]; В праці Халецької Л. запропонований підхід щодо цифрове збереження об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО [9]; В.С. Антоненко та І.П. Крупа досліджували проблемні питання культурної спадщини як історико-культурного та пізнавального ресурсу туризму [10]. При цьому практично не має робіт в яких би були узагальнені сучасні варіанти використання об'єктів культурної спадщини для розвитку туризму та надання екскурсійних послуг, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є дослідження рівня залучення об'єктів культурної спадщини України в організацію туризму та надання екскурсійних послуг.

Виклад основного матеріалу. В Україні визначення культурної спадщини міститься в Законі «Про охорону культурної спадщини» і позначає всю сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини. Відповідно об'єктом культурної спадщини можуть бути визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність [11]. Об'єкти культурної спадщини підлягають реєстрації шляхом занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за

категоріями національного та місцевого значення. На теперішній час в даних реєстрах містяться в числі об’єктів національного значення – 1155, а місцевого значення – 13931 об’єкт [12], що наочно демонструють діаграми рисунках 1 та 2.

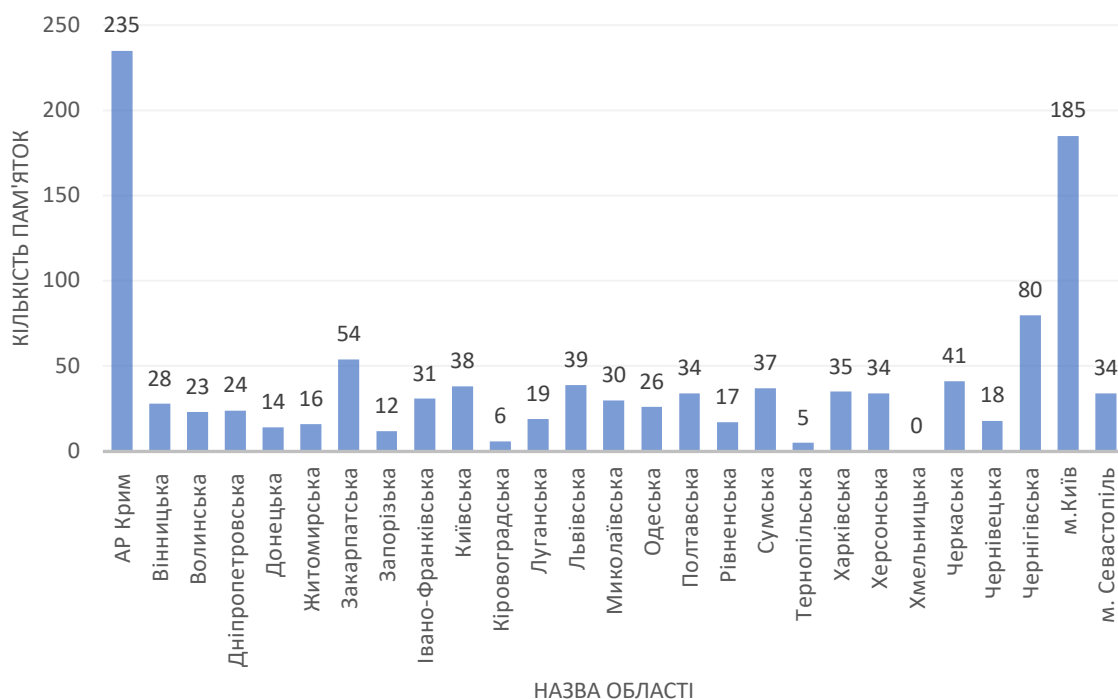

Рис. 1. Розподіл пам'яток національного значення по областях України

Джерело: складено авторами на основі [12]

За кількістю пам'яток національного значення в п'ятірку лідерів попадають АР Крим, місто Київ, Чернігівська, Закарпатська та Черкаська області. Натомість по кількості пам'яток місцевого значення лідирують Дніпропетровська Сумська, Харківська Полтавська та Одеська області.

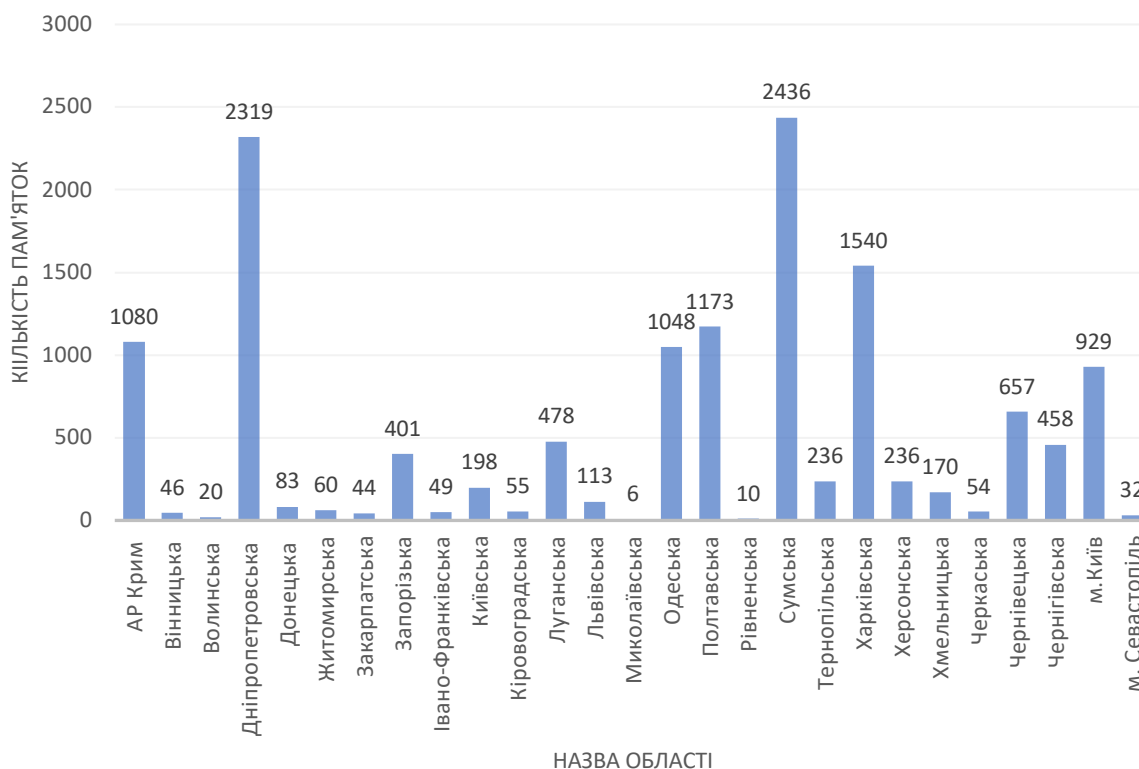

Рис. 2. Розподіл пам'яток місцевого значення по областях України

Джерело: складено авторами на основі [12]

Ще однією категорією спадщини виступають об'єкти нематеріальні. Вони утворюють цілий ресурсний пласт, приділяти увагу якому активно почали з ратифікацією Україною Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, у 2008 році [13]. Термін «нематеріальна культурна спадщина» визначений в цій Конвенції і позначає «ті звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами й у деяких випадках окремим особами як частина їхньої культурної спадщини. Ця нематеріальна культурна спадщина, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами під впливом їхнього оточення, їхньої взаємодії з природою та їхньої історії і формує у них почуття самотності й наступності,

сприяючи таким чином повазі до культурного різноманіття й творчості людини. Термін "нематеріальна культурна спадщина", як її визначено проявляється, *inter alia*, у таких галузях:

- a) усних традиціях та формах вираження, зокрема в мові як носії нематеріальної культурної спадщини;
- b) виконавському мистецтві;
- c) звичаях, обрядах, святкуваннях;
- d) знаннях та практиці, що стосуються природи та всесвіту;
- e) традиційних ремеслах.

На сьогодні до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України внесено 47 елементів. При чому 21 з них в липні 2022 року [14], що підкреслює виключну необхідність охорони та збереження цієї частини культурно-історичного потенціалу держави в умовах військової агресії, яка завдає нещадних руйнувань багатьох елементів культурної спадщини держави. Географію представлення об'єктів даної групи демонструє діаграма рисунку 3.

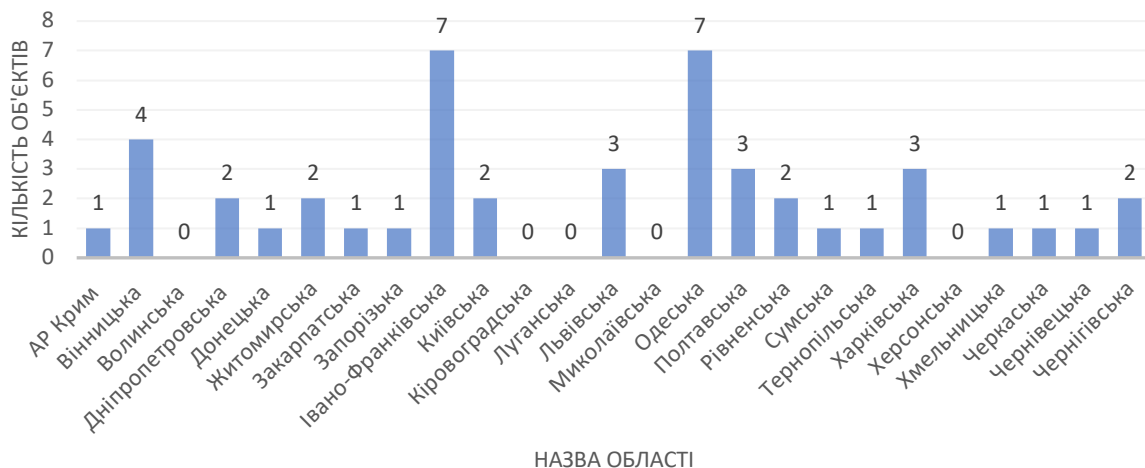

Рис. 3. Розподіл пам'яток нематеріальної спадщини по областях України

Джерело: складено авторами на основі [14]

На даному етапі, як видно з наведеної діаграми, найбільшу кількість об'єктів нематеріальної спадщини вже задекларували дві області – Івано-

Франківська та Одеська – по 7, середнє значення мають Вінницька, Львівська, Полтавська і Харківська області, але є й такі, які взагалі ще не долучилися до цього процесу, і не мають жодного такого об'єкту – Волинська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Херсонська.

Як вже зазначалося всі об'єкти можуть мати різні статуси: місцевого, державного/національного та міжнародного значення. Останній статус об'єктів підтверджується і надається ЮНЕСКО та описаний в Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, до якої Україна приєдналася в 1988 році [15]. З цього часу в державі даний статус мають лише 6 об'єктів культурної, 1 природної і 4 нематеріальної спадщини. Даний факт важко оцінити однозначно, адже порівняння наведено на рисунку 4 свідчить що, наприклад в Італії, яка має найбільшу кількість об'єктів, які входять до переліку ЮНЕСКО, їх кількість по об'єктам культурної спадщини більша в 9, нематеріальної - в 3, а природної - в 5 разів.

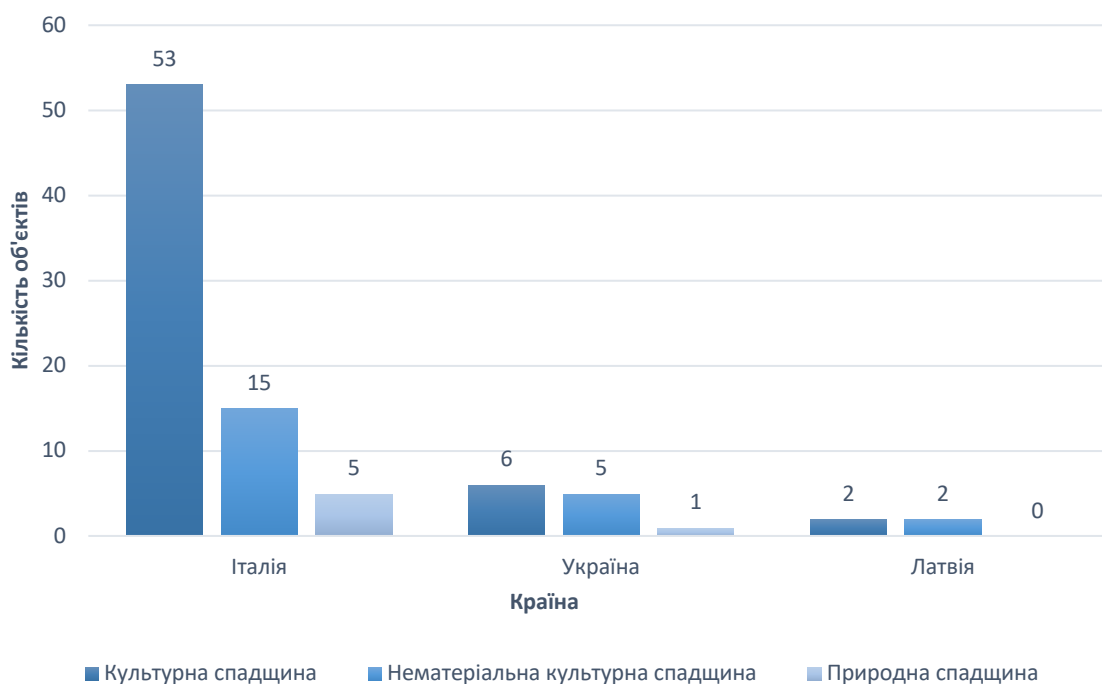

Рис. 4. Порівняння кількості об'єктів занесених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в державах Європи

Джерело: складено авторами на основі [16]

При цьому в порівнянні з мінімальними значеннями, які має Латвія, показник України на фоні показників площі (Україна найбільша за площею території держави Європи), кількості населення (займає 7 місце) та наявних пам'яток, як було проаналізовано вище, виглядає доволі скромно. Проте кількість, як відомо, не завжди переходить в якість, тому, для об'єктивної оцінки варто піддати більш глибокому аналізу саме сучасний рівень використання цих об'єктів для цілей розвитку туризму і екскурсійної діяльності. Розглянемо таку практику більш детально.

Об'єкт Всесвітньої спадщини № 527 «Київ: Собор святої Софії та прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська лавра» став першим від України в списку ЮНЕСКО. На території цього об'єкту створена розвинена туристична інфраструктура. Зокрема, функціонують: каси продажу квитків; екскурсійне бюро; кафе; пункти продажу сувенірної продукції; громадські вбиральні, відділення банку, пункти обміну валют та готелі. На об'єкті розроблені, підготовлені та проводяться лекції-екскурсії за певною тематикою з урахуванням особливостей, для всіх вікових категорій: оглядові, тематичні та інтерактивні лекції-екскурсії, уроки-екскурсії. Об'єкт частково пристосований для відвідування осіб з особливими потребами.

Об'єкт Всесвітньої спадщини № 865 «Львів – ансамбль історичного центру» – історично перший район Львова: політичний, економічний і культурний центр Львова. Центр Львову має розвинену туристську інфраструктуру, це зокрема: велика кількість закладів розміщення та харчування, розгалужена мережа транспортних шляхів, магазини, заклади культури та мистецтва, розважальні заклади, чим активно користуються як українські туристичні підприємства, які у великій кількості пропонують як турпродукти так і екскурсійні послуги на основі використання даного об'єкту. Також використовуючи транзитне положення турпідприємства часто пропонують оглядову екскурсію центральною частиною міста при формуванні і відправленні груп до Європейських турів.

Об'єкт Всесвітньої спадщини № 1330 «Резиденція митрополитів Буковини і Далмації». На теперішній час є частиною корпусів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, що певним чином накладає особливості його використання. Проте керівництво університету зробило територію об'єкту доступною для відвідувань туристичних груп. Його оціночна пропускна здатність становить 400 осіб за день. На території є майданчики для відпочинку, їдальня, кафе, буфети. Впровадженням туристичної діяльності займається історико-культурний центр Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. До його функцій належить підготовка та проведення екскурсій по території університету та інших заходів. Проведення екскурсій здійснюється екскурсводами по території університету (церква, зали 5 корпусу, парк, музей етнографії). Для виконання обов'язків та реалізації прав екскурсвод історико-культурного центру взаємодіє із завідувачами кафедр, деканами факультетів, викладачами та проректорами з приводу проведення екскурсій або інших заходів та адміністративно-господарського персоналу університету.

Об'єкт Всесвітньої спадщини № 1424 «Українські дерев'яні храми» – 16 історично цінних унікальних дерев'яних церков: по 8 від України та Польщі. На сьогоднішній день церкви відкриті для відвідувачів, виконують свої основні функції та використовуються як екскурсійні об'єкти, але доволі обмежено.

Об'єкт Всесвітньої спадщини № 1187 «Дуга Струве» – це ланцюг триангуляційних пунктів, довжиною 2820 км що простягнулася по території 10 європейських країн від Хаммерфеста в Норвегії до Чорного моря. На сьогоднішній день об'єкт майже не використовується.

Об'єкт Всесвітньої спадщини № 1411 «Херсонес Таврійський і його хора». Раніше у заповіднику проводилися різнопланові екскурсії та працював музей, відвідувачі якого могли ознайомитися з творами мистецтва

жителів стародавнього міста, їх знаряддями праці, ремісничими виробами, предметами побуту. У зв'язку з окупацією Криму Росією навесні 2014 року, достовірних даних щодо використання даного об'єкту на теперішній час немає. Міністерство культури України звернулося з проханням до ЮНЕСКО захистити пам'ятник, який в умовах окупації виявився недоступним для українських вчених [17].

Об'єкт Всесвітньої спадщини № 1133 «Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи» – транснаціональний серійний природний об'єкт, що складається з десяти окремих масивів, які розташовані вздовж осі завдовжки 185 км. Майже 70% території належить Карпатському біосферному заповіднику. Решта входить до складу Ужанського національного природного парку, і лиш четверта її частка розташована у межах Східної Словаччини. Слід відзначити що туристська діяльність на даних об'єктах отримала потужний розвиток. Так, завдяки роботі відділу рекреації та сталого розвитку в Карпатському біосферному заповіднику облаштовано мережу візит-центрів, прокладені та марковані туристичні маршрути облаштовані місця відпочинку, проводяться екскурсії для туристичних груп різного віку, ведеться активна робота щодо популяризації рекреаційного потенціалу даного об'єкту. Зокрема по буковим пралісам прокладено дві екостежки – Буковими пралісами Малої Угольки, Буковими пралісами Великої Угольки, а також створений Інформаційний центр «Букові праліси» з трьома залами оформленими природними матеріалами – деревиною різних порід та каменем. Родзинкою центру вважається експозиційний зал, що створює ілюзію присутності в буковому пралісі. Проте Інформаційно-туристичний центр розташований у важкодоступному місці, тому самостійне його відвідування туристами не рекомендується, його варто відвідувати у складі екскурсійної групи [18].

На території Ужанського національного природного парку також прокладені 17 туристичних екомаршрутів (зокрема спеціально для

знайомства з буковими пралісами спеціально створений науковий маршрут до вершини гори Кременець) та 5 екостежок, облаштована мережа рекреаційних зон та місць відпочинку на яких встановлені столи з лавками, бесідки, навіси та місця для розведення вогнища, є окремо відведені зони, де можна облаштувати наметові табори, мається власна база розміщення в садибі Ново-Стужицького природоохоронного науково-дослідного відділення [19]. Варто відзначити наявність гарно структурованих та інформативних офіційних інтернет ресурсів даних об'єктів [18; 19].

Як зазначає в своїй статті Раймонд А. Розенфельд (Raymond A. Rosenfeld) використання культурної спадщини та мистецтва для розвитку туризму має споживчий аспект, що в загальному сенсі суперечить завданням збереження культурних цінностей [20]. Саме тому спектр використання об'єктів культурної спадщини є певним чином обмежений, і обумовлюється прийнятими нормами законодавства, зокрема в Україні це Закон «Про охорону культурної спадщини», який між іншим регулює і використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті [10]. Цей закон вносить утримання та використання пам'яток (стаття 24), регламентує екскурсійне відвідування пам'яток та забезпечення вільного доступу до пам'яток з метою їх екскурсійного відвідування (стаття 12), а також визначає напрями можливого використання пам'яток (стаття 26) серед яких для цілей туризму найбільш дієвими є музеєфікація - сукупність науково обґрунтованих заходів щодо приведення об'єктів культурної спадщини у стан, придатний для екскурсійного відвідування та пристосування - сукупність науково-дослідних, проектних, вишукувальних і виробничих робіт щодо створення умов для сучасного використання об'єкта культурної спадщини без зміни притаманних йому властивостей, які є предметом охорони об'єкта культурної спадщини, в тому числі реставрація елементів, які становлять історико-культурну цінність.

Проте варто відзначити, що пам'ятки не використовуються самі по собі, при їх залученні до туристських цілей завжди залучаються і навколишні території та розміщені на ній об'єкти як загальної так і спеціалізованої туристської інфраструктури, спектр використання яких вже не є обмеженими (якщо мова не йде про охоронні зони). Виходячи з проведеного дослідження можливо в цілому зазначити, що об'єкти культурної спадщини в цілому і зокрема об'єкти ЮНЕСКО знаходяться в різному ступені задіяності та облаштування для використання з метою туризму, що потребує розробки як конкретних так і універсальних для кожного об'єкта пропозицій, які можливо сформулювати наступним чином:

- Організація компаній по просування об'єктів спадщини в інформаційному національному та міжнародному просторі;

- Розробка та активне просування в першу чергу на внутрішній та в подальшому на міжнародний ринок програм спеціалізованого туризму з відвідуванням об'єктів спадщини зокрема, екологічного, історико-культурного, релігійного, етнографічного, подієвого. Наприклад, починаючи з 1987 року, Рада Європи надає допомогу в створенні європейських культурних маршрутів як інструменту для підтримки туризму. За посередництва Європейського інституту маршрутів культури (European Institute of Cultural Routes) розробляється інформація та програми для культурного туризму.

- Розробка нових інноваційних екскурсійних послуг з об'єктами культурної спадщини в якості екскурсійних об'єктів - а саме: інтерактивні екскурсії, анімаційні екскурсії, екскурсії з майстер класами, фото-екскурсії, квест-екскурсії, екскурсії з елементами екстриму, екскурсії з організацію розважальної програми, індивідуальні екскурсії та екскурсії для малих груп [21];

- Активізація залучення місцевих громад до експлуатації в туристських цілях культурної спадщини зокрема створення так званих

культурних зон як варіантів фізичного простору, де зосереджені як інституційні, так і пов'язані з місцевими традиціями туристичні можливості, наприклад, сувенірні та мистецькі ринки, театральні вистави, музеї та об'єкти культурної спадщини. Такі зони покликані зібрати воедино всі можливі установи, мистецьки заклади, підприємства і інші складові, які займаються збереженням, демонстрацією, інтерпретацією, експлуатацією об'єктів культурної спадщини і підтримують таким чином економічне зростання громади в цілому;

– Знаходження нових інноваційних способів залучення об'єктів спадщини до туристсько-екскурсійної діяльності шляхом організації масових евент-заходів наукового, просвітницького, розважального характеру;

– Введення в програми підготовки фахівців з напрямку 242 Туризм окремих освітніх компонент пов'язаних з вивченням та можливостями використання в туристських цілях культурної спадщини держави всіх рівнів. Наприклад, це може бути дисципліна «Спеціалізований туризм: культурний туризм та об'єкти культурної спадщини України та світу».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Україна володіє значним, різноманітним та атрактивним потенціалом об'єктів культурної спадщини. Географія розповсюдження та різноманіття категорій об'єктів дуже сильно вирізняються за регіонами, так само як і рівень її використання в цілях туризму та екскурсійної діяльності. Нажаль існують такі об'єкти, в тому числі і міжнародного рівня, зокрема об'єкти внесені до Списку культурної спадщини ЮНЕСКО, які взагалі окрім позначення на місцевості не входять до організованих програм туристсько-екскурсійного відвідування. Виходячи з цього в статті пропонується ряд заходів універсальних заходів щодо інтенсифікації даного процесу. Даний перелік є лише першою спробою узагальнення виявлених варіантів, а безупинний процес розвитку

туризму та паралельної експлуатації даних об'єктів без сумніву породжує потребує подальших досліджень, виявлення найбільш ефективних кейсів та розповсюдження набутого досвіду серед усіх зацікавлених сторін – територіальних громад, фахівців – практиків-організаторів туристсько-екскурсійного обслуговування, органів що опікуються охороною та збереженням об'єктів спадщини.

Література

1. Сагайдак В., Паньків Н. Організація культурно-пізнавального туризму. Сучасний стан та тенденції розвитку в Україні // Вісник Хмельницького національного університету. 2022. № 5. Том 1. doi: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5\(1\)-10](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-10)
2. Бейдик О. О. Український туризм: приховані можливості та сучасні тенденції розвитку / О. О. Бейдик, С. Ю. Сировець, А. О. Зяблова // Географія та туризм. 2015. Вип. 34. С. 12-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2015_34_4
3. Донцов О. О. Історико-культурна спадщина – чинник структурних змін та розвитку туристичної галузі / О. О. Донцов, М. О. Трюхан // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2009. Вип. 10. С. 76-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbgo_2009_10_17
4. Дутчак О. І. Нематеріальні культурна спадщина ЮНЕСКО в Україні: перспективи використання в індустрії туризму / О. І. Дутчак // Карпатський край. 2017. № 1. С. 165-170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kkr_2017_1_17
5. Гаврилюк А. Атрактивність нематеріальної культурної спадщини України: туризмознавчий аспект / А. Гаврилюк // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія : Туризм. 2018. Вип. 1. С. 18-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknut_2018_1_4
6. Руденко Л. Г. Природна спадщина: досвід та перспективи

- картографування в Україні / Л. Г. Руденко, К. А. Поливач // Український географічний журнал. 2015. № 4. С. 40-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2015_4_8
7. Яценко В. С. Популяризація об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО і поширення знань про спадщину серед туристів та/або як це зробити? URL: [https://lib.iitta.gov.ua/725421/1/Яценко В.С. Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/725421/1/Яценко%20В.С.%20Всесвітньої%20спадщини%20ЮНЕСКО.pdf)
 8. Зараховський О. Є. Система об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО: географічний аспект / О. Є. Зараховський // Географія та туризм. 2012. Вип. 17. С. 196-202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_17_32
 9. Халецька Л. Цифрове збереження об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО в Україні та Франції (на основі аналізу веб-сайтів Софії Київської та Шартрського кафедрального собору Богоматері) / Л. Халецька // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2015. Ч. 25. С. 161-172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sidptm_2015_25_15
 10. Антоненко В.С. Культурна спадщина як історико-культурний та науково-пізнавальний ресурс туризму: проблемні питання / В.С. Антоненко, І.П. Крупа // Географія та туризм. 2012. Вип. 20. С. 37-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_20_8
 11. Про охорону культурної спадщини: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
 12. Державний реєстр нерухомих пам'яток України. URL: <https://mkip.gov.ua/content/perelik-pamyatok-kulturnoi-spadshchini-nacionalnogo-znachennya.html>
 13. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text
 14. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. URL: <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-obiektiv/>

15. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text
16. World Heritage List. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/>
17. Український центр культурних досліджень – офіційний сайт. URL:
<https://uccs.org.ua/zakonodavcha-baza-haluzi-kultury/>
18. Карпатський біосферний заповідник – офіційний сайт. URL:
<https://kbz.in.ua/pro-nas/napriamku-diialnosti/rekreatsiia/>
19. Ужанський національний парк – офіційний сайт. URL:
<https://uzhanskyi-park.in.ua/mandruy/naytsikavishi-mistsia/>
20. Раймонд А. Розенфельд (Raymond A. Rosenfeld) Використання культурної спадщини та мистецтва для розвитку туризму. URL:
https://www.researchgate.net/profile/Raymond-Rosenfeld/publication/267852423_VIKORISTANNA_KULTURNOI_SPADSINI_TA_MISTECTVA_DLA_ROZVITKU_TURIZMU/links/54db89900cf28d3de65ba5c3/VIKORISTANNA-KULTURNOI-SPADSINI-TA-MISTECTVA-DLA-ROZVITKU-TURIZMU.pdf
21. Покоłodна М. М. Трендвотчинг надання екскурсійних послуг в сучасних ринкових умовах // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2022. №10. doi:
<https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-10-8359>

References

1. Sahaidak V., Pankiv N. Orhanizatsiia kulturno-piznavalnoho turyzmu. Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku v Ukraini // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. 2022. № 5. Том 1. doi:
[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5\(1\)-10](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-10)
2. Beidyk O. O. Ukrainskyi turyzm: prykhovani mozhlyvosti ta suchasni tendentsii rozvytku / O. O. Beidyk, S. Yu. Syrovets, A. O. Ziablova // Neohrafiia ta turyzm. 2015. Vyp. 34. S. 12-26. URL:

- http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2015_34_4
3. Dontsov O. O. Istoryko-kulturna spadshchyna – chynnyk strukturnykh zmin ta rozvytku turystychnoi haluzi / O. O. Dontsov, M. O. Triukhan // Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity i kartohrafii. 2009. Vyp. 10. S. 76-80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbgo_2009_10_17
 4. Dutchak O. I. Nematerialni kulturna spadshchyna YuNESKO v Ukraini: perspektyvy vykorystannia v industrii turyzmu / O. I. Dutchak // Karpatskyi krai. 2017. № 1. S. 165-170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kkr_2017_1_17
 5. Havryliuk A. Atraktyvnist nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy: turyzmoznavchyi aspekt / A. Havryliuk // Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu kultury i mystetstv. Seriiia : Turyzm. 2018. Vyp. 1. S. 18-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknt_2018_1_4
 6. Rudenko L. H. Pryrodna spadshchyna: dosvid ta perspektyvy kartohrafuvannia v Ukraini / L. H. Rudenko, K. A. Polyvach // Ukrainskyi heohrafichniy zhurnal. 2015. № 4. S. 40-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2015_4_8
 7. Iatsenko V. S. Populiaryzatsiia obiektiv svitovoi spadshchyny YuNESKO i poshyrennia znan pro spadshchynu sered turystiv ta/abo yak tse zrobyty? URL: [https://lib.iitta.gov.ua/725421/1/Iatsenko V.S. Vsesvitnoi spadshchyny YuNESKO.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/725421/1/Iatsenko_V.S._Vsesvitnoi_spadshchyny_YuNESKO.pdf)
 8. Zarakhovskiyi O. Ye. Systema obiektiv Svitovoi spadshchyny YuNESKO: heohrafichniy aspekt / O. Ye. Zarakhovskiyi // Heohrafiia ta turyzm. 2012. Vyp. 17. S. 196-202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_17_32
 9. Khaletska L. Tsyfrove zberezhennia obiektiv svitovoi spadshchyny YuNESKO v Ukraini ta Frantsii (na osnovi analizu veb-saitiv Sofii Kyivskoi ta Sharttrskoho kafedralnogo soboru Bohomateri) / L. Khaletska // Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky. 2015. Ch. 25. S. 161-172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sidptm_2015_25_15

10. Antonenko V.S. Kulturna spadshchyna yak istoryko-kulturnyi ta naukovopiznavalnyi resurs turyzmu: problemni pytannia / V.S. Antonenko, I.P. Krupa // Heohrafiia ta turyzm. 2012. Vyp. 20. S. 37-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_20_8
11. Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
12. Derzhavnyi reiestr nerukhomykh pamiatok Ukrainy. URL: <https://mkip.gov.ua/content/perelik-pamyatok-kulturnoi-spadshchini-nacionalnogo-znachennya.html>
13. Konventsiiia pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text
14. Natsionalnyi perelik elementiv nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy. URL: <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-objektiv/>
15. Konventsiiia pro okhoronu vsesvitnoi kulturnoi i pryrodnoi spadshchyny. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text
16. World Heritage List. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/>
17. Ukrainyskyi tsentr kulturnykh doslidzhen – ofitsiinyi sait. URL: <https://uccs.org.ua/zakonodavcha-baza-haluzi-kultury/>
18. Karpatskyi biosfernyi zapovidnyk – ofitsiinyi sait. URL: <https://kbz.in.ua/pro-nas/napriamky-diialnosti/rekreatsiia/>
19. Uzhanskyi natsionalnyi park – ofitsiinyi sait. URL: <https://uzhanskyi-park.in.ua/mandrui/naytsikavishi-mistsia/>
20. Raimond A. Rozenfeld (Raymond A. Rosenfeld) Vykorystannia kulturnoi spadshchyny ta mystetstva dlia rozvytku turyzmu. URL: https://www.researchgate.net/profile/Raymond-Rosenfeld/publication/267852423_VIKORISTANNA_KULTURNOI_SPADSINI_TA_MISTECTVA_DLA_ROZVITKU_TURIZMU/links/54db89900cf28d3de65ba5c3/VIKORISTANNA-KULTURNOI-SPADSINI-TA-MISTECTVA-DLA-ROZVITKU-TURIZMU.pdf

21. Pokolodna M. M. Trendvotchynh nadannia ekskursionykh posluh v suchasnykh rynkovykh umovakh // Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Serii: "Ekonomichni nauky". 2022. №10. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-10-8359>